

Cosmin Căprioară

**Contribuții la studiul limbajului
medical popular românesc**

Cosmin Căprioară

Contribuții
la studiul
limbajului medical
popular românesc

Perspective lexico-semantice,
etnolingvistice și stilistice

Editura MEGA
Cluj-Napoca
2015

Tehnoredactare și copertă:
Francisc Baja

© Cosmin Căprioară, 2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
CĂPRIOARĂ, COSMIN

Contribuții la studiul limbajului medical popular românesc : perspective lexico-
semantice, etnolingvistice și stilistice / Cosmin Căprioară. - Cluj-Napoca : Mega, 2015

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-543-595-7

811.135.1'276.12:61

EDITURA MEGA | www.edituramega.ro
e-mail: mega@edituramega.ro

CUPRINS

ABREVIERI.....	7
ARGUMENT.....	9
1. NUMELE DE BOLI. PERSPECTIVE LEXICO-SEMANTICE.....	13
1.1. <i>Considerații generale</i>	13
1.2. <i>Lexic și lexicologie</i>	
<i>Termen și terminologie medicală</i>	18
1.3. <i>Desemnare, semnificație și sens în terminologia medicală populară</i>	26
1.4. <i>Câteva observații privind verbele utilizate frecvent în limbajul medicinii populare</i>	45
1.5. <i>Prezența neologismelor în limbajul medical popular românesc</i>	86
1.5.1. Nume de părți ale corpului.....	87
1.5.2. Nume de boli.....	88
1.5.3. Diverse.....	102
2. NUMELE DE BOLI. PERSPECTIVE ETNOLINGVISTICE.....	113
2.1. <i>Considerații generale</i>	113
2.2. <i>Termenul boală. Abordare etnolingvistică</i>	115
2.3. <i>Considerații etnolingvistice asupra terminologiei medicale populare</i>	121
2.3.1. <i>Scurtă privire asupra fenomenului medical empiric și cultura populară</i>	121
2.3.2. <i>Relații magice între boală și factorii exteriori, reflectate în terminologia medicală populară</i>	122
2.3.3. <i>Terminologia medicală populară și practicile magice (descântatul)</i>	147
2.3.4. <i>Câteva observații privind elementele de etnobotanică</i>	245
3. NUMELE DE BOLI. PERSPECTIVE STILISTICE.....	249
3.1. <i>Considerații generale</i>	249

3.2. <i>Limbaaj medical popular și expresivitate</i>	253
3.2.1. Expresia.....	253
3.2.2. Conținutul.....	256
3.2.3. Expresivitatea derivatelor	270
3.2.4. Expresivitatea compuselor.....	273
3.2.5. Eufemismul în limbajul medical popular. Diminutivul ca expresie eufemistică. Alte eufemisme.....	276
3.2.6. Metafora	280
CONCLUZII.....	301
BIBLIOGRAFIE	305
INDICE DE AUTORI.....	325
INDICE DE TERMENI.....	331

ABREVIERI

a.	= absolut	lat. med.	= latinesc medieval
Ac.	= acuzativ	log.	= logudorez
adj.	= adjectiv	m.	= masculin
adv.	= adverb	magh.	= maghiar
alb.	= albanez	maram.	= maramureșean
ar.	= aromân	mr.	= meglenoromân
arh.	= arhaism	MN	= material necartografiat
art. cit.	= articolul citat	mold.	= moldovean
băn.	= bănațean	munt.	= muntean
bg.	= bulgăresc	n.	= neutru
calab.	= calabrez	N	= nominativ
cat.	= catalan	n.n.	= nota noastră
cf.	= confer	olt.	= oltenesc
conj.	= conjuncție	part.	= participiu
cr.	= croat	pers.	= persoană
criș.	= crișean	pol.	= polonez
D	= dativ	pop.	= popular
dial.	= dialectal	pref.	= prefix
dr.	= dacoromân	prov.	= provensal
f.	= feminin	ptg.	= portughez
fr.	= francez	r.	= reflexiv
friul.	= friulan	reg.	= reggian
G	= genitiv	rom.	= românesc
germ.	= german	rtr.	= retoroman
(n)gr.	= (neo)grec	rus.	= rusesc
hot.	= hotărât	rut.	= rutean
i.	= intransitiv	s./subst.	= substantiv
ir.	= istoromân	săs.	= săsesc
it.	= italian	scr.	= sârbo-croat
lat.	= latinesc	sl.	= slav(on)

s.n. = serie nouă
sp. = spaniol
suf. = sufix
s.v. = *sub verbo*
t. = tranzitiv

tc. = turcesc
ucr. = ucrainean
vb. = verb
v. fr. = vechi francez
v. sl. = vechi slav/slav

ARGUMENT

.....

Lucrarea de față își propune să valorifice, într-o perspectivă multidisciplinară, materialul cuprins în volumul *Limbajul medical popular românesc*, apărut la Editura Mega, în 2014¹, corelând observațiile de natură lexicografică cu cele de natură lexico-semantică, etnolingvistică și stilistică, în vederea realizării unei monografii cât mai cuprinzătoare a fenomenului denominativ la nivelul medicinei populare românești.

Pornind de la faptul că numele bolilor reprezintă o parte a terminologiei medicale, indiferent dacă vorbim de medicina populară sau medicina științifică și dacă luăm în considerare că *terminologia* reprezintă „un ansamblu de termeni sau cuvinte specializate aparținând unui sociolect, care se caracterizează prin univocitate și non-ambiguitate”. (Stoichițoiu-Ichim 2002)², iar demersul terminologic este de tip *onomasiologic*, fiind orientat dinspre concept spre cuvânt (termen), ceea ce presupune o permanentă raportare la sistemul noțional al domeniului de referință, vom fi de acord cu Angela Bidu-Vrânceanu, care afirmă că, de regulă: „Cuvântul interesează mai ales lingviștii, iar termenul este, în primul rând, o componentă a disciplinei căreia îi aparține și abia apoi a limbii în general.” (Bidu-Vrânceanu et al. 2002)³.

¹ Cosmin Căprioară, *Limbajul medical popular românesc*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014.

² *Semiotica discursului juridic*, Editura Universității București, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/discurs/index.htm>. 20.02.2015.

³ *Lexic comun, lexic specializat*, Editura Universității București, <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/vranceanu/index.ht>. 20.02.2015.

În cazul de față, ne interesează atât cuvântul-nume ca parte a limbii, cât și particularitățile sale ca termen-nume în cadrul mai larg al vehiculării social-istorice tradiționale.

Terminologia medicală populară⁴ apare în numeroase lucrări care aparțin nu numai lingviștilor și etnologilor. Așa cum arătam în volumul *Limbajul medical popular...*, „în afară de medici, ei (autorii lucrărilor sau ai culegerilor de folclor, n.n.) sunt învățători, ca E. Hodoș⁵, profesori de religie și preoți, precum S. Fl. Marian⁶ și A. Iana⁷, publiciști și folcloriști, precum Gr. Grigoriu-Rigo⁸ sau T. Pamfile⁹, licențiați în drept, litere sau filozofie, cum sunt: Gr. Tocilescu¹⁰ (specialist în istorie antică), T. Burada¹¹, A. Gorovei¹² (inițiatorul primei reviste folcloristice de la noi, „Șezătoarea”, foarte importantă pentru culegerile de descânțece și rețete populare primite prin corespondență și publicate aici), G. Dem. Teodorescu¹³, alături de V. Alecsandri, unul din primii noștri folcloriști de la jumătatea secolului al XIX-lea, ori D. Lupașcu¹⁴ și, bineînțeles, eminentii

⁴ Vezi clarificările conceptuale oferite de autor în vol. *Limbajul medical popular...*, p. 9–17. Terminologia medicală populară constituie prin vechimea și conservatorismul său expresia unei *forma mentis* care s-ar putea regăsi, cum remarcă S. Pușcariu în *Prefața* la ALR II, nu numai la poporul nostru, ci și la popoarele vecine sau chiar la cele romanice mai îndepărtate.

⁵ *Descânțece*, Sibiu, 1912.

⁶ *Descânțece poporane române*, Cernăuți, 1886, *Vrăji, farmece și desfaceri*, București, 1893.

⁷ În colaborare cu S. Liuba, *Medicina populară. Credințe, datini, doctorii și descânțece*, în „Familia”, anii XXVII–XVIII, Oradea, 1891–1892.

⁸ *Medicina poporului*, vol. I: *Boalele oamenilor*, vol. II: *Boalele vitelor*, în *Analele Academiei Române*, seria a II-a, Memoriile Secțiunii Literare, București, 1907.

⁹ *Boli și leacuri la oameni, vite, păsări, după datinile și credințele poporului român adunate din comuna Țepu (Țecuci)*, București, 1911.

¹⁰ *Materialuri folkloristice*, București, 1900.

¹¹ *O călătorie în Dobrogea*, Iași, 1880.

¹² *Descânțecile românilor. Studiu de folclor*, București, 1931, integrată în Artur Gorovei, *Literatură populară*, II, București, 1985.

¹³ *Poezii populare române*, București, 1855, unde se află cuprinse și descânțece.

¹⁴ *Medicina babelor. Adunare de descânțece, rețete de doftorii și vrăjitorii băbești*, București, 1890.

lingviști și dialectologi, precum I.-A. Candrea¹⁵ și E. Petrovici¹⁶” (Căprioară 2014: 22–23).

O sursă bogată de termeni – nume de boli o reprezintă *Atlasul lingvistic*¹⁷, în toate variantele sale, sursă pe care am avut-o deja în vedere în momentul întocmirii micului dicționar de termeni.

Atlase, culegeri de folclor, tratate de medicină empirică, texte dialectale, alte lucrări de etnoiatrie și medicină amintite reflectă deja posibilitatea utilizării mai multor unghiuri de abordare a termenilor medicali populari. Intenția monografică, în cazul nostru, se corelează cu interesul pentru valorile lingvistice (lexico-semantice și stilistice) ale cuvintelor nume de boli, având în vedere că astfel se poate pune în valoare nu numai capacitatea limbii de a oferi semnificații, dar se poate identifica totodată și modul în care această capacitate devine particularitate expresivă în diferite contexte: literare sau nonliterare. În același sens poate fi privit și studiul etnolingvistic al materialului, mai ales că majoritatea surselor provin din domeniul etnomedicinei, folclorului și dialectologiei.

În afara surselor lexicografice, folclorice sau lingvistice specializate, indicate la fiecare termen, am utilizat pentru cazul de față lucrări fundamentale de fonetică, lexicologie, semantică, gramatică, stilistică, dialectologie, istoria limbii¹⁸, folosite pentru identificarea și fixarea fenomenului discutat.

¹⁵ *Tabu în limbă. Nume interzise*, în *Omagiu lui Ion Bianu*, București, 1927, p. 71–78; *Iarba fiarelor. Studii de folclor*, București, 1928; *Symbolismul în terapeutică populară. Magia imitativă*, București, 1940; *Folclorul medical român comparat. Privire generală. Medicina magică*, București, 1944 etc.

¹⁶ *Folclor din Valea Almăjului (Banat)*, extras din AAF, III, 1935, București; *Texte dialectale*, suplement la *Atlasul lingvistic român*, II, Sibiu-Leipzig, 1943.

¹⁷ *Atlasul lingvistic român*, partea I, vol. I: *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop, Cluj, 1938 (ALR I/I), și *Atlasul lingvistic român*, partea a II-a, vol. I: *Corpul omenesc, boale și termeni înrudiți*, de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940–1942 (ALR II/I), sub conducerea lui S. Pușcariu. NALR O, I, 1967; ALRR M, I, 1969, NALR B, I, 1980; ALRR MD, I, 1996; NALR MB, I–II, 1993–1997, NALR C, I, 1996, ALRR T, II, 1997, ALRR. *Sinteză*, I, 2005.

¹⁸ Menționez câteva surse bibliografice fundamentale; altele vor fi amintite pe parcurs: Eugeniu Coșeriu, *Lección de lingvistică generală*, Editura Arc, Chișinău, 2000; Al. Rosetti, *Introducere în fonetică*, Editura Științifică, București, 1963; Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, București, 1976, vol. II, *Rostirea*, București,

Pentru o mai clară prezentare a fenomenului lingvistic abordat, am structurat lucrarea de față în trei capitole mari:

- Studiul numelor de boli din perspectivă lexico-semantică, în care se urmărește studierea atât a valorilor lexicale ale cuvintelor nume de boli, cât și comportamentul semantic al acestora. (Lor li se adaugă nume de acțiuni ce însoțesc bolile și, ca neologisme, nume de terapii, instituții și instrumente medicale.)

- Studiul numelor de boli din perspectivă etnolingvistică, în care accentul a fost pus pe relația dintre cuvânt și realitatea culturală tradițională, în conformitate cu sursele folclorice și dialectale.

- Studiul numelor de boli din perspectivă stilistică, cu accent pe ideea de motivare și expresivitate.¹⁹

Considerăm că ideea de noutate este dată tocmai de acest mod de a aborda un material care, altfel, ar rămâne doar o simplă înregistrare.

Sunt numele populare ale bolilor elemente ale unui limbaj criptic²⁰, așa cum este văzut îndeobște limbajul specializat? Au ele o valoare afectivă recunoscută atât de vindecători, cât și de bolnavi?

Sunt întrebări la care vom căuta pe rând răspunsul, analizând materialul deja existent.

1994; Vasile Șerban, Ivan Evseev, *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*, Facla, Timișoara, 1978; Marin Bucă, Ivan Evseev, *Probleme de semasiologie*, Facla, Timișoara, 1976; Ion Coteanu (coord.), *Limba română contemporană*, vol. I, vol. II, București, 1985; Matilda Caragiu-Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română, nord- și sud-dunăreană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1975; G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980; Ion Coteanu, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, Editura Academiei, București, 1973; Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*, Editura Științifică, București, 1975; Ștefan Munteanu, *Stil și expresivitate poetică*, Editura Științifică, București, 1972; Elena Slave, *Metafora în limba română*, Editura Științifică, București, 1991 ș.a.

¹⁹ Precizăm că în unele cazuri, pentru a facilita accesul la exemplele discutate, și ne referim aici mai ales la titlurile-nume de boli, le-am reluat integral sau parțial în punctele în care comentariul presupunea prezența acestora, evitând trimerile la pagini de referință. În alte cazuri, am preluat doar parțial explicațiile din materialul înregistrat integral în volumul *Limba medicală populară românească*, menționat deja, loc la care se poate întoarce cititorul interesat.

²⁰ Vezi și Cristinel Munteanu, *Reflecții privind „funcția criptică” a limbajului medical*, în „Limba română”, Nr. 1–2, Anul XX, 2010. <http://limbaromana.md/?go=autori&m=73>.